

Összeállító: JELI ÖZSÉF
Összeállítás ideje: 1983.

TART.: A DÖBKÖKÖZI ZELLEÉREK 1930-40-es ÉVEKBEN

21 lap - duplumnál, 2 foto, 2 lap melléklet

Földrajzi mutató: DÖBKÖKÖZ, GÖHLE, MAK
LÁRATÓ, NOSZTÁNPUSZTA

Szakmutató: XVII

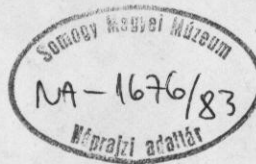
PAPÍRIPARI VÁLLALAT



KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRŰRS

ÁTVETVE A MA-63/83-as TETELE ALÓL.



S z e m é l y i - l a p

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához.

A pályázó neve és foglalkozása: Jeli József, nyugdíjas, Pécs, Magyar-
ürögi ut 118 szám alatti lakós.

A beküldött pályamunka címe: "Tolna megye. A döbrökői zsellérek
1930-40-es években részesaratók Somogy megyében Gölle pusztán.

A gyűjtés helye, ideje és egyéb körülmények: Tolna megye Döbrököz,
Nak, Lápafő, Nosztánpusztá.

A Néprajzi gyűjtő munkámat leginkább visszaemlékezés alapján, valamint
az elmúlt években amikor itt jártam akkor gyűjtöttem össze. Sajnos
a régi világból már az idősebb emberek nem élnek, a fiatalok meg
nem ismerik az okkori életmodot. Így aztán csak a visszaemlékezésre
tudtam szoritkozni.

Az 1982-es évben is Néprajzi témakörben küldtem pályázatot:
tárgya Dombóvárnak mint piacnak, milyen jelentősége volt a környező
pusztákra címmel küldtem. Pályázati dolgozatommal munka jutalomban
részesültem.

Tervem, hogy az 1984-es Néprajzi és Nyelvjárési gyűjtő pályázaton
is részvezek, azt gyűjtöm össze és írom le, hogy a sorsforduló előtt
Tolna, Baranya, Somogy három szögében cselédek milyen népi
szórakozásban, folkoron vettek részt. Milyen fokon is állt a népi
művelődés. Hagyományos évi bucsura járás stb.

Pécs, 1983. július 21.

Maradok teljes tisztelettel:

Jeli József
Jeli József
Pécs
Magyarürögi ut 118
7635



S z e m é l y i - l a p

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához.

A pályázó neve és foglalkozása: Jeli József, nyugdíjas, Pécs, Magyar-
ürögi ut 118 szám alatti lakós.

A beküldött pályamunka címe: "Tolna megye. A döbrökői zsellérek
1930-40-es években részesaratók Somogy megyében Gölle pusztán.

A gyűjtés helye, ideje és egyéb körülmények: Tolna megye Döbrököz,
Nak, Lápafő, Nosztánpuszta.

A Néprajzi gyűjtő munkámat leginkább visszaemlékezés alapján, valamint
az elmúlt években amikor itt jártam akkor gyűjtöttem össze. Sajnos
a régi világból már az idősebb emberek nem élnek, a fiatalok meg
nem ismerik az okkori életmodot. Így aztán csak a visszaemlékezésre
tudtam szoritkozni.

Az 1982-es évben is Néprajzi témakörben küldtem pályázatot:
tárgya Dombóvárnak mint piacnak, milyen jelentősége volt a környező
pusztákra címmel küldtem. Pályázati dolgozatommal munka jutalomban
részesültem.

Tervem, hogy az 1984-es Néprajzi és Nyelvjárási gyűjtő pályázaton
is részvezek, azt gyűjtöm össze és írom le, hogy a sorsforduló előtt
Tolna, Baranya, Somogy három szögében cselédek milyen népi
szórakozásban, folkoron vettek részt. Milyen fokon is állt a népi
művelődés. Hagyományos évi bucsura járás stb.

Pécs, 1983. július 21.

Maradok teljes tisztelettel:

Jeli József
Jeli József

Pécs
Magyarürögi ut 118
7635



Tartalom- jegyzék

- 1./ Döbröközi részesaratok 1 oldaltól 2-ig, 2 fénykép.
- 2./ Vacsora utáni beszélgetés/ 8.
- 3./ Élelmezés / 8.
- 4./ Pusztaiak és az aratok kapcsolata / 10.
- 5./ Aratásra szerződés / 14.
- 6./ Aratói ebéd / 18.

Jeli József
Jeli József nyugdíjas
Pécs

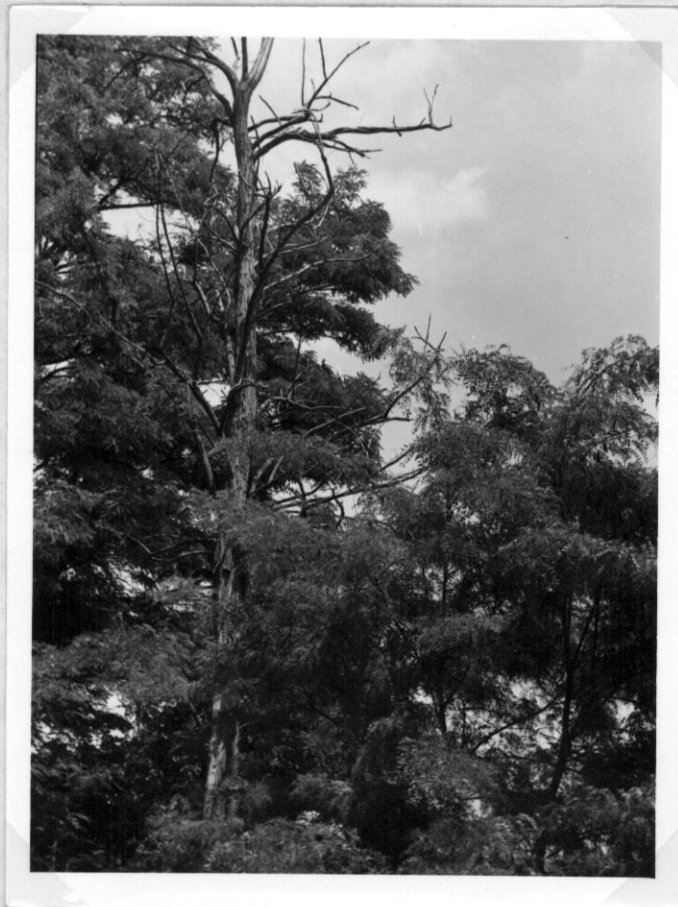
Magyarürögi ut 118
7635

önkéntes néprajz gyűjtő



Tolna megye Nosztán pusztán jártam 1978-ban. A puszta 1945 előtt Eszterházi hercegi bortok volt. A puszta most állami gazdaság. A szabadföldön szép buza tábla van. Sajnos a sorsforduló előtt itt is Döbröközi zsellérek, részes-aratok voltak. Bizony, hogy a határban csak elvétve volt egy-egy megtépázott akácfa, és bokor ahol az emberek ebédszünetben árnyék alá mehettek. Mert a nap olyan tüzesen ontotta a sugarait, hogy a föld is olyan forró volt, mint az eleven parázs. Még az árnyék is parancsot a szegényembernek.





Tolna megyében régi Nosztán pusztán, a határban jártam 1978 július 10-én és a szegényes a fában a védik, csak itt-ott lehet a határban egy- egy akácfát látni. Az ut ^e mellett találtunk elég megtépázott fákat és azt vettük lencse elé. Ez a terület igen csak szegényes a forrás vize is. Egy- egy madarat is csak elvétve lehet látni. Kevés a mezei állat, a nyul, fácán, fogoly, mert a vegyszeres növényvédelem pusztítja, akiknek egy a párjuk, mint például a vadgalambokat, rigokat. Még verebeket jobban lehet látni.



Döbröközi részesaratók

Somogy megye Gölle pusztához tartozott Szentpéterpuszta. Piarista papibirtok volt. Központja Somogy megye Mernye, itt volt a jószágigazgató központja. Szentpéter pusztán laktunk, igencsak ráillett, hogy "istenhátamögötti" ismeretlen hely. Ugyszólván semmi nem volt a pusztán, amely a szellemi morzsáinkat elősegítette volna, mint csak a munka. Se iskola, se bolt, ~~sem~~ telefonnak hire-hamva nem volt. Ugy véltük, hogy ez így van rendjén, mert mást nem láttunk. Mindig annak örültünk, ha egy nap elmúlt.

1933 évben itt laktunk. Még fát sem volt érdemes ültetni, mert mire az árnyékot adott volna, vagy ha termett volna gyümölcsöt, onnan elköltöztünk egy másik pusztára. De azért csak ültettünk a háza háta mögé a kiskertbe egy kis meggyfát. Szerettük a kiskertet, mert ott zöldség, sárgarépa, azért annyi megtermett nyáron, hogy a levesbe jó volt. Kiskertet napraforgó, vagy kukoricaszárral kerítettük be. Akármilyen sűrűen is fontuk a kerítést, azért a kis aprójóságok meg megtalálták a rést, be-bebujtak, míg kicsinyek voltak a baromfiak, összeszedték a bogarakat, de amikor már felnőttek, több kárt okoztak, mint hasznot. Kifötörték a terményt. A közeli akácfacon és bodza-bokrokon volt egy-egy madárfészek, nem bántottuk, szerettük, akiknek egy a fészük, és a párjuk.



Minden évben nagyon vártuk a kikeletet, hogy legyen már jó napsütés. Mondtuk is ha fal mellé álltunk; "süss ki nap, szentgyörgy nap, mert a kertek alatt a kisbárány majd megfagy." Ezt igen-csak sokszor elmondtuk. Akkor már közelgett az igazi tavasz, amikor röpködtek a cserebogarak. Az uradalmi szérüskertben futkároztunk, mint a választás előtt álló kiscsikó, és szedtük mi gyerekek a cserebogarakat. Emlékszem, hogy gyufásskatulyába, vagy éppen bokxos skatulyába tettük a bogarakat. Olyan jó volt hallgatni, mikor közvetlen a fülünkhöz tartottuk, mert ha csak egy-kettő is volt a skatulyában, úgy lehetett hallani, mintha több száz bogár mászott volna a "fogházba".

Többször hallottam, hogy ha sok volt a cserebogár, azt mondták, a felnőttek, de különösen az idősebbek, hogy jó lesz a kukoricatermés. Ha aratáskor sok sáska volt, akkor meg azt mondták a régi öregek, hogy az ősz hosszú lesz. Azt is megcsináltuk, hogy a sáskákat kiheréltük, egy-egy csápját levettük.

2.

Vacsora utáni beszélgetés

- Na gyerek nemsokára itt lesz az aratás - mondta nagyapám.
- Kérdeztem nagyapámtól, hogy miért?
- Azért, mert már az árpa kezdi hányni a fejét - mondta szintén nagyapám.
- Papa, nekünk miért nincsen gabonaföldünk?



- Azért, mert mi cselédek vagyunk!

- Miért vagyunk cselédek?

- Ilyeneket kérdezel. A nagyapám is cseléd volt. Tolnában, Somogyban cselédeskedtek az uraknál, egyik pusztáról mentek a másikra.

- Papa, én nem szeretem, hogy maguk cselédek! Jó volna, ha polgárok lennének. Lenne akkor házuk, istállónk, földünk, lovunk, tehénünk, disznónk, talán még birkánk is, és annak születne kisfia, vagy kislánya. Olyan aranyosak a kisgidák, hogy még egy ágyban is meglehetne velük aludni. Ugye papa?

- Hát te gyerek, milyeneket tudsz kérdezni, és mondani!

- Ugye papa nem haragszol, hogy ilyeneket kérdezek, de azt sem értem, hogy miért van, hogy mi Tánzos Lajossal gyalog megyünk minden nap iskolába, Göllébe, 10 kilométerre, és a Horváth Józsi bácsinak a lányait meg kocsival viszik. Pedig a Józsi bácsi is itt lakik a pusztán.

- Miért van ez?

- Az igaz kisfiam, de ő a pusztának a csősze, hátkerülő, de még vadőr is. Közben nagyapám a micisapkámnak a sültjét a szememre huzta, és azon jót neveltünk. Szerettem a sapkát, még a lakásban sem vetettem le, alváskor is a fejemen volt, azt mondták a nagyszüleim, hogy zsidó vagyok. Mosolyogtam raja.

- Papa!

- Tessék kisfiam!

- Mért nem lehet a tinóistállóba bemenni?

- Azért zárták be, mert a napokban kimeszelik, és ott lesznek



elszállásolva a kepésaratók.

- Pedig jó volt, hogy nyitva volt, mert ott jó izüen lehetett játszani. Ha kiabáltunk, csak úgy visszhangzott. Meg ha becsuktuk az ablakokat, a verebek nem tudtak kirepülni. Volt amikor 10-15 verebet megfogtam.

- És hova titted őket? - kérdezte nagyapám.

- Az egyik nyulketrecbe. Mikor már kipihenték magukat, kiengettem őket. Ugy repültek kifelé, mint amikor a vonalzóval suhogtatunk, ha spárgát körbe forgattuk.

- De a macskának nem adtál?

- Nem kell annak adni, úgy is megfogja őket. Azért mérges a mama, ha a szobába behozza a verebeket, és az ágy alatt tollaz.

- Honnan jönnek a kepésaratók? - kérdeztem nagyapámtól.

- Ugy tudom, hogy Döbröközről.

- Hát az meg hol van?

- Én sem jártam még ott, csak úgy tudom, hogy még Dombóváron jóval tul van.

- Mikor jönnek a kepésaratók?

- Péter-Pál után.

- Miért akkor?

- Azért, mert Péter és Pál nap után a gabonának a gyökerei megszakadnak, és akkor már gyorsan kezd érni. Olyan hamar érik, mint a tikasztó melegben az eső.

- Azok is olyan cselédek, mint mi, akik aratni jönnek? - kérdeztem nagyapámtól.



- Azok nem. Faluban laknak, házuk, egy-két hold földjük, jószáguk is van. De rá vannak utalva, hogy az uradalomban arassanak.

Kell télire a kenyér, mert őnekik nem terem meg.

- Papa!

- Tessék kisfiam!

- A kepésaratók az istállóban alusznak?

- Hát hol aludnának, persze, hogy ott. Az istálló elé szalma azért is lett odahányva, hogy azon alusznak.

- Papa, ugye én is megnézhetem a kepésaratókat, az istállóban?

- Majd együtt bemegyünk hozzájuk - mondta nagyapám.

- Na jól van, most már kisfiam! Sokat kérdeztél, meg aztán mindjárt reggel lesz. Tegyük el magunkat holnapra, - mondta nagyapám.

- Fene egye meg az eszemet, megint elfelejtettem a tyukokat bezárni - mondta nagyanyám.

- Jól van, ugy is megyek ki, mert kell hugyozni, és egyuttal a tikokat is bezárom - mondta nagyapám.

- Nézze meg János, hogy a farakás alatt nincsenek-e az öreg tyukok közül - mondta nagyanyám nagyapámnak.

- Megnézem, csak ne parancsolgass annyit, ezt érted, csak mást tudnál így. Jobb lenne inkább a pénzt takaritanád meg, semmire nem megyünk! Már megöregedtünk és semmit nem szereztünk. Madarászék is vettek a tavasszal a proletár negyedben házhelyet, építkezni akarnak - mondta nagyapám.

- Ne dudogjon! - mondta nagyanyám nagyapámnak.

- Feküdjön már le, mert majd hajnalban megérem fölkelteni.

Olyan sokszor el kell mondanom, hogy már elverték az ekevasat, de csak dörmög, hogy mindjárt, csak még egy kicsit.

- De mikor az a legjobb, ha egy-két percet szunyálhatok -
mondta nagyapám.

Az volt nálunk a szokás, hogy a nagybátyáim vacsora után kimentek a lakásból, istállóban aludtak. Nagyanyám oltotta el a petróleumos lámpát. Azt is gyakran megcsinálta, hogy lejjebb srófolta a mécsbelet, hogy halványabban égjen. Olyankor nagyanyám még mindig valamit tettett a lakásban. Az edényeket elmosogatta, soha nem maradt szennyes edény éjszakára. Nem is igen volt sok edényünk; általában egy-két fazék, lábas, kettő tepsi, tál, kis és nagyszita, palansintasütő, mozsár, melyben a mákot, és a diót szoktuk törni. Tányér csak mély volt, abból ettük a levest és a többi ételt is. Mindenki saját maga meritett levest, és a más egyebet. Ha pogácsa volt, vagy kalács azt is a nagyanyám az asztalra tette, vagy éppen a lisztesládára és onnan vettünk amennyi csak kellett. Arra nagyanyám mindig nagy súlyt helyezett, hogy legyen mit enni, inkább jártunk foltos ruhában, de azt nem hagyta, hogy a családukban valaki is éhezett volna. Ő így mondta: - együnk, hogy legyen erőnk a munkához! Még azt is mondta, hogy azért is kell enni, hogy nehogy a betegség erőt fogjon rajtunk. Inkább legyünk szegények, de egészségünk az legyen jó. Hiába van valakinek sok pénze, vagyona, ha étvágya és egészsége meg nincs. A szegényembernek az a gazdagsága, ha van jó, elfogadható egészsége - mondta többször nagyanyám és nagyapám. Ha valamiben dönteni kellett, akkor a

nagyszüleim legtöbbször egy huron pendültek. A nagyszüleim igen csak jól megértették egymást, de azért a pénzt nagyanyám kezelte. Őneki kellett beosztani, hogy jusson is, meg hát maradjon is. Arra igen finnyás volt a nagyapám, hogy mástól ne kérjünk semmit! Ha nagyanyám kért valamit is, azt legtöbb esetben eltitkolta. Mindig olyankor ment át a szomszédba kérni kölcsön egyet, s mást, amikor nagyapám nem volt otthon.

Elérkezett az aratás ideje. Egyik nap délelőtt ugy 10 óra lehetett, ahogy mentem a sudárfáskuthoz vizért, akkor láttam azt, hogy lovakocsival hozták az aratókat. Volt mit bámulni, mert egész más volt a viseletük, mint nálunk. A nőkön több rakott félszoknya, rétlivel, kontyban hopták a hajukat és kendővel volt a fejük bekötve. Harisnya volt a lábukon. Hosszuszáru cipőt és tutyit viseltek. Minden nő hordott kötényt. A férfiak leginkább bársonyruhát viseltek télen, nyáron meg a szöttes anyagból készített nadrágban, és ingben jártak. Megszokott viselet volt a férfiaknál a kalap. Leginkább a sötétszinü kalapot szerették. Azt megfigyeltem, hogy a kalapjuknak a tetejét három ujjal benyomták, hogy az ugy meg is maradjon, a kalapot megvizezték. Mondták is a Gölle vidéki lakósok, hogy ugy néznek ki az atyafiak, mint a drótos tótók, vagy mint a pásztor emberek, mert azok is ilyen képpen viselték a kalapjukat. Virágot tűztek a kalapjukba, ha az nem volt, akkor meg bokrétát.



Az aratók saját magukat látták el élelemmel, Nem ugy mint például a summások, hogy az uradalomban kaptak reggelit, ebédet és vacsorát. Ellenben, a szállásuk épp ugy volt, mint a summásoké, hogy az istállóban,

ahol az állatok álltak, vagy éppen feküdtek, azon a helyen volt le-
hintve a szalma és azon feküdtek. Az aratók is a fekhelyüket egymás-
tól elkülönítették, mert általában családok voltak együtt; egy kaszás,
egy marokszedő, kőtőző, és még kötélteregető is volt.

3.

Élelmezés

Mivel önellátók voltak, zsákokban hozták magukkal az élelmet.

Fő eledelük volt a szalonna, sonka, kolbász, krumpli, és babot is hoz-
tak magukkal. Annyi élelmet hoztak, hogy egy hétig elég volt. Igen csak
gyümölcsöt szerető emberek voltak, mert mindenkinél volt gyümölcs, leg-
inkább meggy, alma, körte. Jó szívű emberek voltak, mert nekünk cselé-
deknek adtak gyümölcsöt. Ő velük is kettő-három hét alatt jó kapcsolat-
ba kerültünk, épp úgy mint a hat hónapos summásokkal. Ha kellett nekik
meleg víz, vagy vasaló, akkor csak jöttek hozzánk. Így mondták; ne tes-
sék ránk haragudni Végh néni, vagy Örzse néni, ugy meginnánk egy kis te-
jet! Kiszerezném mosni a ruhánkat, mert azért a hideg víz mégsem olyan
jó, mint a meleg. Meg aztán mégis csak jó, ha meleg vasat kap a ruha.

4.

Pusztaiak és aratók kapcsolata.



Jöjjenek csak! Nagyon szívesen segíték, ha tudok valamiben. Ma-
guknak mégis csak jobb, mert nem pusztán laknak, és nem kell egész évben

gürcölni, mint nekünk itt a pusztán! Ilyenkor megkeresik a télire valót. Nem kell télen kimenni a hidegbe, mint nekünk. Mi is szeretnénk egy kis szegényes házat venni, vagy építeni, de a jó Isten mindig megver bennünket, mert az állatok nem maradnak meg, mire arra kerülne a sor, hogy eladjuk őket, akkor jön a vész és elhullanak, mint a legyek. Semmi más hasznunk nincsen, mint szappant főzünk az elhullott állatoknak a husából - mondta nagyanyám panaszosan.

Nem lehet elfelejteni: reggel ahogy kivilágosodott, a pusztacsendjét a kaszakalapálók, kopácsolásai verték fel. De olyan igazi volt, hogy nem lehetett megharagudni érte, mert tudtuk azt, hogy a kaszával keresik a kenyerüket, és csak úgy lehet jól aratni, vágni a gabonát, ha éles a kasza. Az aratók a vizet lajtban kapták, általában kisbéresek két első ökörrel huzatták a vizeslajtot. A lajt fából készült, olyan hordószerű alakja volt. Csap is volt rajta. Jóízűen lehetett a lajtból inni. Legtöbbször csak így itták a vizet, ha kiérték a gabonátábla végére, hogy neki-hajoltak a csapnak és jókat kortyoltak, de igen csak sokan úgy is ittak, hogy a kezüket összetették és szürcsölték a friss vizet. Igen sokan a nagy meleg elviselése miatt az emberek a kezükön az ütőereket megvizezték, a nők meg a fejkenőjüket megvizesítették, hogy kicsit felfrissüljenek a tikkasztó hőségben. Aratás közben nem lehetett azt csak úgy elhalasztani, hogy kis vagy nagy dolgukat az emberek ne végezzék el. Ha nem volt közelben fa, vagy más egyéb növény, ahova eltudtak volna menni szükségletüket végezni, azt csinálták, hogy a gabonakévéit álitották fel, és az mögé kuporodtak, úgy végezték el a dolgukat. Annak ellenére, hogy

közös istállóban voltak elszállásolva, nem lehetett azt hallani, hogy erkölcsstelenek lettek volna. Az emberek egymás tiszta erkölcsére vigyáztak.

A munkafegyelemnek erős vastörvénye volt, mert aki mire vállalkozott, azt ha törött, ha szakadt, azt elvégezte. Pontosan meg volt írva, hogy kell végezni az aratást. Mig a reggeli harmat fel nem száradt, addig a férfiak a kaszákat kalapálták, de kettőt, vagy háromat is, hogy napközben ne kelljen kaszát kalapálni. Hogy a kaszának az éle el ne menjen, meg ne puhuljon, ruhába kötötték, sőt meg is vizezték. Hogy a lekaszált gabonát szépen marokra rakja le a kasza, azt csinálták, hogy a kaszára többágu takarót szereltek fel, úgy nézett ki, mint a gereblye. Ha az ember távolról látta, a kaszán a takarót, még szarvasagancsnak is lehetett vélni. Erre igen csak nagy szükség volt, és jó hozzáértőnek is kellett lenni, hogy pontosan olyat szereljen a kaszára, mely a levágott gabonát a marokszedőnek szépen odarakja.

5.

Aratásra szerződés

Minden évben, ugy január, vagy február hónapban aratógazda személyesen felkereste a pusztai uraságot, akkor foglalták írásba, hogy is végzik el az aratást. A szerződés ezt tartalmazta: minden tizedik kepe, de ugy is mondták, hogy kereszt a részes aratóké. A keresztet 19, vagy

21 kével kellett összerakni. Azért volt páratlan, mert egy kéve felül került, azt neveztük papkévének, abból a kéből több szál gabonát huztunk ki és azzal kötöttük le a keresztnek a kévét. Szigorúan tartalmazta a szerződés, hogy a gabonát viaszérésben kell aratni. Az aratógazda is épp úgy dolgozott, mint a többi munkás. Sőt ő volt az első kaszás. Majd utána az is meg volt határozva, hogy ki a 2.3.4.5. és így tovább. Senki nem maradhatott ki a sorból. Az aratók között volt olyan család is, hogy a kaszálást egy-egy családban felváltva végezték. Olyan család is volt, ahol férfiakból állt ki a csoport. Olyan aratócsoportot nem is láttam, akik között nő lett volna a kaszás. Egy-egy nap az aratást úgy este 6-7 óráig végezték, és utána gyorsan mindenki az összerakáshoz ment. Nagyon ügyesen végezték, mert az aratóknak egyrésze a kévét rakta sorba, ha az ember távolról nézte, úgy lehetett látni, mint amikor a tenger vize nyugalmi helyzetben van. A gabona-kereszteket abba a sorba rakták, amelyben a kévék voltak. Általában egymás mellett több kereszt volt. Annyi helyet azért kihagytak, hogy kocsival, vagy szekérrel köztük el lehetett közlekedni. De szép is volt olyankor a határ, mondtuk is, hogy ilyenkor leggazdagabb a természet, és jó is, mert a föld egy kis ideig pihenhet. Azt is mondták az emberek, hogy augusztus hónap a pihenő hónap, már mint a természetnél. De már szeptember, október, a következő évi gabonának a talajelőkészítésére kerülő időszaka.

Az aratás sem ment mindig úgy, mint ahogy azt az ember szerette

volna, mert az időjárás is közbeszólt. Előfordult, hogy két-három napon át is esett az eső. Sőt tudok olyan aratásról is, hogy egész héten csapadékos időjárás volt. Kezdődött a baj, mert a sok eső miatt a gabonaszemek kezdtek kicsirázni, szárítani kellett. Ez aztán sujtotta a gazdaságot, de még jobban a részesaratókat. Mikor többnapon keresztül esett az eső, olyankor kényszerpihenőre kerültek az aratók. Többen haza is mentek. Akik nem mentek haza, azok meg a pusztán pihentek. Ilyenkor védettebb helyeken raktak tüzet és főztek bab, vagy krumplilevest.

Szép volt, amikor az aratók első nap kimentek a határba, és mindegyik kaszás vágott egypárat a gabonába, és a szebb szál gabonából csokrokat kötöttek. De koszorut is fonytak, amelyet buzavirággal, többszínű pipaccsal diszitettek, sőt nemzetiszínű szalaggal a koszorut átkötötték. Első nap az aratógazda és egy másik kaszás és egy nő, a készített koszorúval az urasághoz mentek. A koszorut a kastély épületének a falára helyezték. A koszorú addig ott volt, míg a gabona aratása be nem fejeződött.

Az aratók minden tizedik keresztet kapták meg. De azért örültek, mert az ő kenyérükről is szó volt. Olyan nap nem mult el, hogy a pusztai vezetők, az uraság, tisztartó, kasznár, segédtsízt, vagy a pusztagazda ne nézte volna meg az aratókat. A döbröközi szegényparasztok, zselérek igen szép munkát végeztek, ezért is minden évben kaptak aratást. Volt is harc a közeli falusi szegényparasztok között, pontosan a Tolna megyei

Nak, Lábafő-i zsellérek is szerződtek aratásra. Őnekik annyiból jobb volt, mert minden este haza tudtak menni, habár igen csak fárasztó volt, mert az egész napos aratás után még 10-15 km-t gyalogolni kellett s ez rettentő, fárasztó volt.

Azt is megpróbálták az emberek, hogy nem mentek haza, kint maradtak a határban, de azt is csak egy-két esetben tudták megcsinálni. Nem volt jó, mert másnap fáradtak voltak. Emlékszem, hogy olyan eset is megtörtént, hogy az aratókat reggel lovaskocsival hozták, és este pedig vitték haza. Ezt az uraság inkább a saját érdeke miatt csinálta, hogy kevesebb szemvesztés legyen. Folyamatos legyen az aratás. Először az árpát, utána a rozsot, búzát, majd egy-két hét múlva a zabot aratták. Mivel a zab később érett, így azt a közeli falusiak aratták le, mint már írtam a Nak, és a Lábafői lakósu aratók.

A közel lakó aratóknak az asszonyok minden nap délben ebédet vittek. Az ebédet kosárba tették és fejen vitték. Szinte egy-egy faluból többen is mentek, libasorban. Volt amikor baj volt, mert véletlen valamelyik ebédhordó megbotlott és kiöntötte az ételt. Persze, hogy az ilyen eset olyan helyen fordult elő, ahol rossz volt az út, és ha fásoron mentek, ki-kiállt egy-egy jól megtermett akácfa gyökér. Ilyenkor szokás mondani, ott van elásva az öregapád pénze.

Bármilyen kiadós ebéd is volt, azért csak délután 5 és 6 óra felé már éhesek voltak az aratók, akkor meg félóra uzsonna-időt tartottak.

6.

Aratói ebéd

Arra már jól előre a háziasszony felkészült, hogy mire eljön az aratás, legyen kirántani való baromfi. Általában minden alkalommal huslevest, kirántott vagy sült baromfihus volt, krumplival, nokedlivel, úgy is mondták, hogy kalángombóccal. Az ételekhez káposzta, vagy uborkából készített savanyut is ettek. Így igaz, hogy nagyon elvétve került az ebédhez bor, a részaratóknak. Az aratók uzsonnáztak is, meg reggeliztek, de az általában hideg élelem volt. Azt többször is hallottam, hogy lehetőleg ne igyanak sok vizet az emberek, mert az nem tesz jót. Különösen a döbröközi, naki, lábafői zsellérek, mint részaratók vigyáztak arra, hogy csak annyi folyadékot fogyasztottak, amely leginkább szükséges volt a szervezetnek.

Tekintettel arra, hogy aratásról írok: nem lehet csak kizárólag a részaratókról írni, hanem meg kell említeni, hogy a pusztán voltak hat hónapos summások is, azok is arattak, de csak abban az esetben, ha az aratók azt megengedték, például, ha nem bírták a sok munkát. Summások azok az emberek voltak, a pusztán, akik ugyyszólván mindennemű munkát végeztek. Nem is volt az szerződésbe foglalva, hogy csak egy-vagy kettő féle munkát végezhetnek, ami előfordult a gazdaságban, azt kellett hogy végezzék.

Nagyobb uradalmakban a cselédek nem arattak. Mert olyankor volt a szénahordás, sőt a lucerna, zabosbükköny, lóhere begyűjtés. Alig hogy

18.
BIBLIÓRÓMAI MŰZSÉNY
63-83
KAPDEVÁR

megtörtént az aratás, máris hordták a gabonát a kocsisok, béresek.

Igencsak nagy szükség volt minden éppkézláb emberre, hogy zökkenőmentesen menjen a munka. Arra emlékszem, hogy egy-két alkalommal az uraság adott egy cselédnek félliter bort, egy napra, de azt is csak egy héten egyszer adták ki. Nagy volt az öröm, hogy kaptak bort. Dolgoztak is hajnaltól késő napestig.

Ide kívánczok, hogy az összes arató-csoportok közül a döbrököziek voltak a legmostohább körülmények között, mert egész aratás ideje alatt legtöbb esetben csak száraz élelmen voltak. Említésre érdemes, hogy igen szívósak, kitartóak voltak. Ha szegények is voltak az emberek, azért a legtöbb férfi dohányzott. De csak igen kevés cigarettát szívtak. Olyan aratót nem is láttam, hogy munka közben rágyújtott volna. Ilyen tekintetben igen csak nagy fegyelem uralkodott köztük.

A döbröközi aratókat nem csak a ruházkozásukról lehetett megkülönböztetni, hanem a viselkedésüktől is. Ők is igen rendszeretők voltak. Mikor nem tudtak az időjárás miatt dolgozni, a szálláshelyükön a barakban kártyáztak, de csak szórakozásból szerettek játszani a magyar kártyával. Zsirozást, durakozást, az ultizást, alsózást, volt köztük olyan kártyajátékos, aki el-elrejtett egy-egy kártyát, úgy mondták, hogy szemfényvesztő.

Véget ért az aratás. Az aratók haza mentek. Jó két-három hét múlva került sor arra, hogy a puszta csósz, az aratógazdával együtt járták le a gabonatáblákat, és kijelölték minden 10. keresztet, olyképpen,

hogy a gabonakévébe szurtak egy gallyat, amikor a gabona-hordás volt, az maradt meg, az volt az aratóknak a része. Mikor már az összes gabonát a táblákról lehordták, akkor az aratóknak a részét is egy kazalba, vagy ahogy akkor mondták asztagba rakták. Majd később került sor a részgabonáknak a cséplésére. A szerződésben volt az is, hogy az uradalomnak kellett a gabonát elszállítani. A szalma, polyva, törek a pusztán maradt, mely a döbröközieké volt. De viszont a közeli falubelieké nem maradt a pusztán, hanem azok elszállították, volt olyan arató, aki a másoknak átadta a részét. Itt szokás volt, úgy Göllében, mint Inámban, Nosztánban, hogy amikor befejeződött az aratás, akkor aratóbált rendeztek. Az aratóbálok mindig jól sikerültek, mert ott igazi öröm volt, hogy a nagy munkán tüllestek az emberek. Az aratóbál alkalmával amennyiben az uraságok megvoltak elégedve a munkával, egy-egy hordó bort csapoltak meg és azt kimérték az emberek között. Az is megtörtént, hogy a bál idejére egy pár öreg birkát is levágtak, főztek izletes birkagulyást. Volt is utána futás a bokorba, mert több embernek hasmenést okozott. Legtöbb helyen az aratóbálokat augusztus 20-án tartották meg, Szent István napján.

A döbröközi lakós aratókat utána csak a következő évben láttuk. Én utána is jártam többször Döbrököz községben, láttam azt, hogy igencsak szegényes sorsban éltek itt az emberek. A fő utca hosszú, széles volt. Több kis szűk zsellér-negyed volt. Ősszel, télen tengelyig süllyedő sár, nyáron pedig bokáig érő por volt a községben.

Az 1940-es években ismét jártam a községben, mert Somogy megye

Kisgátpusztáról oda jártunk a lovakkal párosításra. Megtudtam, hogy a községnek a létszáma annak idején olyan 3000 fő körül mozgott. Volt iskolája, amelyben 1-6. osztályig tanítottak. Még négy kis szatócsboltja is volt a községnek. Kocsmája is volt kettő. A szegényebb sor-suak eljártak a közeli pusztákra aratni, kaszálni, kapálni, sőt ha télen is adódott napszámos, gyalog-munkát is végeztek az emberek. Már akkor is igen elterjedt a községben, hogy a fiatalok elmentek a vasut-ra dolgozni. De már több ember Dombóvárra is bejárt az üzemekbe, gyárak-ba dolgozni. Volt az embereknek egy része, akik szerettek járni vásárookra, és adták-vették a csikókat, lóvakat, és a szarvasmarhákat. Legtöbb ilyen vásárló csak rövid ideig tartotta az állatot. Némi többlettel eladták a jószágokat. Kupeckodtak, jogtalan haszonhoz jutottak.

Ahogy a döbröközi községbe beérkeztünk, a község elején több utcából álló cigánysor volt. Annak idején igen csak nagy hire volt a döbröközi cigányoknak. Ők nem dolgoztak a földeken, hanem állatokkal kupeckodtak, kereskedtek, mert adták-vették őket és kis idő után haszon-nal továbbadták. A döbröközi cigányok ismertek voltak Somogy, Baranya, de különösen Tolna megyében. A hatóságoknak is adtak több alkalommal munkát, mert szinte karavánokban vonultak, amerre elmentek csak bajt okoz-tak. Követtek el lopásokat, sőt több volt köztük a zsebmetező is. Ugy a fiatal, mint az idősebb cigánynők házról-házra jártak és jósoltak, és azért pénzt, vagy egyéb ellenszolgáltatást kértek. Döbröközi cigányok kö-zött az 1940-es években igen sok gazdag volt, lókereskedőknek tartották magukat. Volt köztük zenész cigány is. Legtöbb jómódu cigány írni és olvasni

is megtanult. Annak ellenére, hogy a cigány-lakosság beilleszkedése igen meggyorsult, azért még a lét után nem következik a tudati tényező. "Lét határozza meg a tudatot". Marxi tétel. Ezt pedig a cigánylakosságnál is kell, hogy érvényesüljön.

Pécs, 1983. június 30.

Jeli József
Jeli József
Önkéntes néprajz-
gyűjtő

Pécs.
Magyarürögi u.118.sz.
7635.





Tartalom- jegyzék

- 1./ Döbröközi részesaratok 1 oldaltól 2-ig, 2 fénykép.
- 2./ Vacsora utáni beszélgetés/ 8.
- 3./ Élelmezés / 8.
- 4./ Pusztaiak és az aratok kapcsolata / 10.
- 5./ Aratásra szerződés / 14.
- 6./ Aratói ebéd / 18.

Jeli József
Jeli József nyugdíjas
Pécs

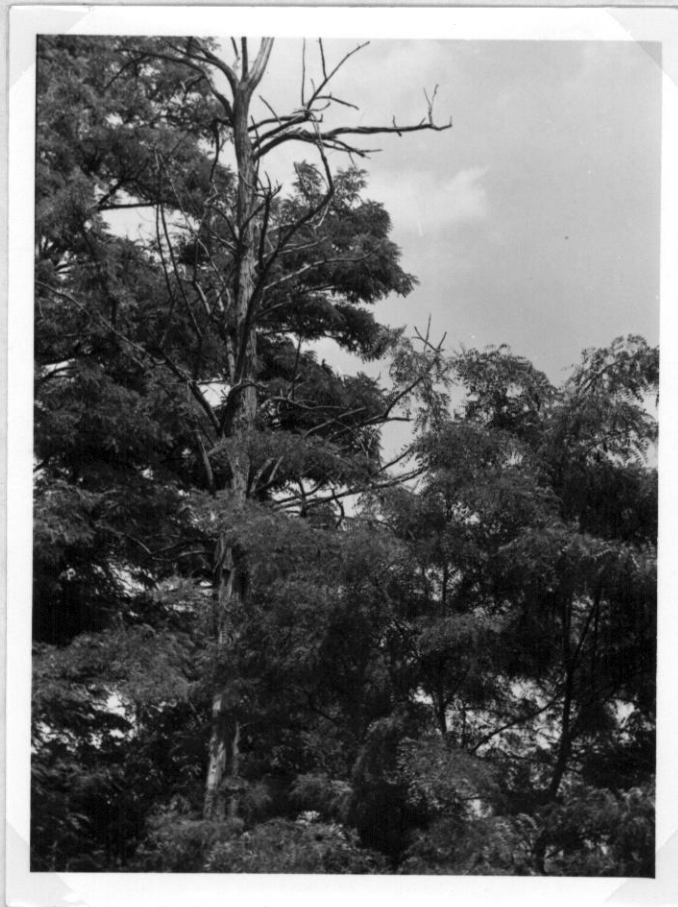
Magyarürögi ut 118
7635

önkéntes néprajz gyűjtő



Tolna megye Nosztán pusztán jártam 1978-ban. A puszta 1945 előtt Eszterházi hercegi bortok volt. A puszta most állami gazdaság. A szabadföldön szép buza tábla van. Sajnos a sorsforduló előtt itt is Döbröközi zsellérek, részesaratók voltak. Bizony, hogy a határban csak elvétve volt egy-egy megtépzott akácfa, és bokor ahol az emberek ebédszünetben árnyék alá mehettek. Mert a nap olyan tüzesen ontotta a sugarait, hogy a föld is olyan forró volt, mint az eleven parázs. Még az árnyék is parancsot a szegényembernek.





Tolna megyében régi Nosztán pusztán, a határban jártam 1978 július 10-én és a szegényes a fában a védik, csak itt-ott lehet a határban egy- egy akácfát látni. Az ut^e mellett találtunk elég megtépázott fákat és azt vettük lencse elé. Ez a terület igen csak szegényes a forrás vize is. Egy- egy madarat is csak elvétve lehet látni. Kevés a mezei állat, a nyul, fácán, fogoly, mert a vegyszeres növényvédelem pusztítja, akiknek egy a párjuk, mint például a vadgalambokat, rigokat. Még verebeket jobban lehet látni.



Döbröközi részesaratók

Somogy megye Gölle pusztához tartozott Szentpéterpuszta. Piarista papibirtok volt. Központja Somogy megye Mernye, itt volt a jószágigazgató központja. Szentpéter pusztán laktunk, igencsak ráillett, hogy "istenhátamögötti" ismeretlen hely. Ugyszólván semmi nem volt a pusztán, amely a szellemi morzsáinkat elősegítette volna, mint csak a munka. Se iskola, se bolt, ~~sem~~ telefonnak hire-hamva nem volt. Ugy véltük, hogy ez így van rendjén, mert mást nem láttunk. Mindig annak örültünk, ha egy nap elmúlt.

1933 évben itt laktunk. Még fát sem volt érdemes ültetni, mert mire az árnyékot adott volna, vagy ha termett volna gyümölcsöt, onnan elköltöztünk egy másik pusztára. De azért csak ültettünk a háza háta mögé a kiskertbe egy kis meggyfát. Szerettük a kiskertet, mert ott zöldség, sárgarépa, azért annyi megtermett nyáron, hogy a levesbe jó volt. Kiskertet napraforgó, vagy kukoricaszárral kerítettük be. Akármilyen sűrűen is fontuk a kerítést, azért a kis aprójóságok meg megtalálták a rést, be-bebujtak, míg kicsinyek voltak a baromfiak, összeszedték a bogarakat, de amikor már felnőttek, több kárt okoztak, mint hasznot. Kifötörték a terményt. A közeli akácfákon és bodza-bokrokon volt egy-egy madárfészek, nem bántottuk, szerettük, akiknek egy a fészük, és a párjuk.



Minden évben nagyon vártuk a kikeletet, hogy legyen már jó napsütés. Mondtuk is ha fal mellé álltunk; "süss ki nap, szentgyörgy nap, mert a kertek alatt a kisbárány majd megfagy." Ezt igen-csak sokszor elmondtuk. Akkor már közelgett az igazi tavasz, amikor röpködtek a cserebogarak. Az uradalmi szérüskertben futkároztunk, mint a választás előtt álló kiscsikó, és szedtük mi gyerekek a cserebogarakat. Emlékszem, hogy gyufásskatulyába, vagy éppen bokxos skatulyába tettük a bogarakat. Olyan jó volt hallgatni, mikor közvetlen a fülünkhöz tartottuk, mert ha csak egy-kettő is volt a skatulyában, úgy lehetett hallani, mintha több száz bogár mászott volna a "fogházba".

Többször hallottam, hogy ha sok volt a cserebogár, azt mondták, a felnőttek, de különösen az idősebbek, hogy jó lesz a kukoricatermés. Ha aratáskor sok sáska volt, akkor meg azt mondták a régi öregek, hogy az ősz hosszú lesz. Azt is megcsináltuk, hogy a sáskákat kiheréltük, egy-egy csápját levettük.

2.

Vacsora utáni beszélgetés

- Na gyerek nemsokára itt lesz az aratás - mondta nagyapám.
- Kérdeztem nagyapámtól, hogy miért?
- Azért, mert már az árpa kezdi hányni a fejét - mondta szintén nagyapám.
- Papa, nekünk miért nincsen gabonaföldünk?



- Azért, mert mi cselédek vagyunk!

- Miért vagyunk cselédek?

- Ilyeneket kérdezel. A nagyapám is cseléd volt. Tolnában, Somogyban cselédeskedtek az uraknál, egyik pusztáról mentek a másikra.

- Papa, én nem szeretem, hogy maguk cselédek! Jó volna, ha polgárok lennének. Lenne akkor házuk, istállónk, földünk, lovunk, tehénünk, disznónk, talán még birkánk is, és annak születne kisfia, vagy kislánya. Olyan aranyosak a kisgidák, hogy még egy ágyban is meglehetne velük aludni. Ugye papa?

- Hát te gyerek, milyeneket tudsz kérdezni, és mondani!

- Ugye papa nem haragszol, hogy ilyeneket kérdezek, de azt sem értem, hogy miért van, hogy mi Tánzos Lajossal gyalog megyünk minden nap iskolába, Göllébe, 10 kilométerre, és a Horváth Józsi bácsinak a lányait meg kocsival viszik. Pedig a Józsi bácsi is itt lakik a pusztán.

- Miért van ez?

- Az igaz kisfiam, de ő a pusztának a csősze, hátárkerülő, de még vadőr is. Közben nagyapám a micisapkámnak a sültjét a szememre huzta, és azon jót neveltünk. Szerettem a sapkámot, még a lakásban sem vetettem le, alváskor is a fejemen volt, azt mondták a nagyszüleim, hogy zsidó vagyok. Mosolyogtam raja.

- Papa!

- Tessék kisfiam!

- Mért nem lehet a tinóistállóba bemenni?

- Azért zárták be, mert a napokban kimeszelik, és ott lesznek





Tartalom- jegyzék

- 1./ Döbröközi részesaratok 1 oldaltól 2-ig, 2 fénykép.
- 2./ Vacsora utáni beszélgetés/ 8.
- 3./ Élelmezés / 8.
- 4./ Pusztaiak és az aratok kapcsolata / 10.
- 5./ Aratásra szerződés / 14.
- 6./ Aratói ebéd / 18.

Jeli József
Jeli József nyugdíjas
Pécs

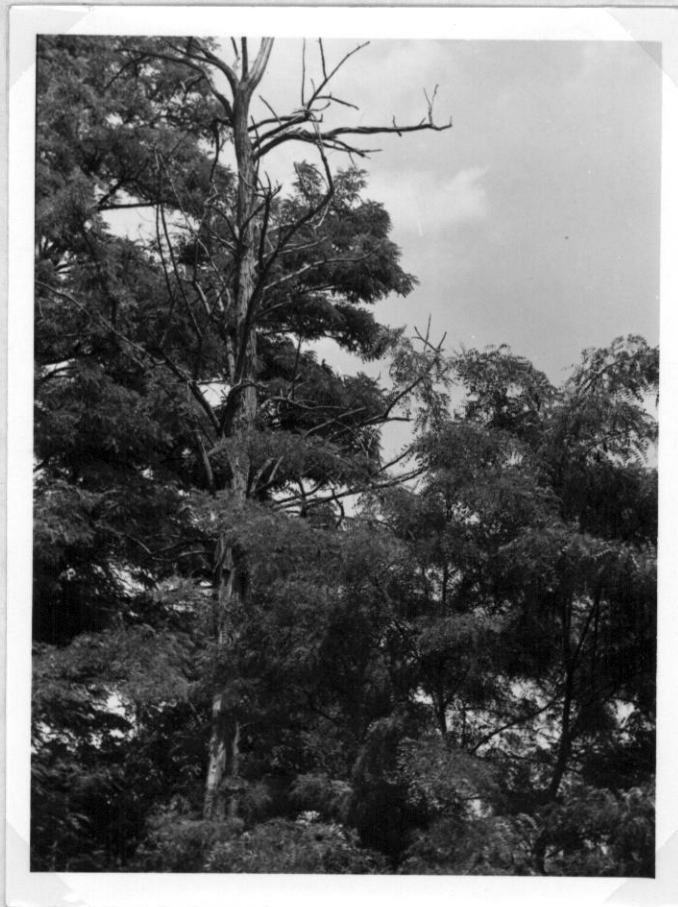
Magyarürögi ut 118
7635

önkéntes néprajz gyűjtő



Tolna megye Nosztán pusztán jártam 1978-ban. A puszta 1945 előtt Eszterházi hercegi bortok volt. A puszta most állami gazdaság. A szabadföldön szép buza tábla van. Sajnos a sorsforduló előtt itt is Döbröközi zsellérek, részesaratók voltak. Bizony, hogy a határban csak elvétve volt egy-egy megtépzott akácfa, és bokor ahol az emberek ebédszünetben árnyék alá mehettek. Mert a nap olyan tüzesen ontotta a sugarait, hogy a föld is olyan forró volt, mint az eleven parázs. Még az árnyék is parancsot a szegényembernek.





Tolna megyében régi Nosztán pusztán, a határban jártam 1978 július 10-én és a szegényes a fában a védik, csak itt-ott lehet a határban egy- egy akácfát látni. Az ut^e mellett találtunk elég megtépázott fákat és azt vettük lencse elé. Ez a terület igen csak szegényes a forrás vize is. Egy- egy madarat is csak elvétve lehet látni. Kevés a mezei állat, a nyul, fácán, fogoly, mert a vegyszeres növényvédelem pusztítja, akiknek egy a párjuk, mint például a vadgalambokat, rigokat. Még verebeket jobban lehet látni.



Döbröközi részesaratók

Somogy megye Gölle pusztához tartozott Szentpéterpuszta. Piarista papibirtok volt. Központja Somogy megye Mernye, itt volt a jószágigazgató központja. Szentpéter pusztán laktunk, igencsak ráillett, hogy "istenhátamögötti" ismeretlen hely. Ugyszólván semmi nem volt a pusztán, amely a szellemi morzsáinkat elősegítette volna, mint csak a munka. Se iskola, se bolt, ~~sem~~ telefonnak hire-hamva nem volt. Ugy véltük, hogy ez így van rendjén, mert mást nem láttunk. Mindig annak örültünk, ha egy nap elmúlt.

1933 évben itt laktunk. Még fát sem volt érdemes ültetni, mert mire az árnyékot adott volna, vagy ha termett volna gyümölcsöt, onnan elköltöztünk egy másik pusztára. De azért csak ültettünk a háza háta mögé a kiskertbe egy kis meggyfát. Szerettük a kiskertet, mert ott zöldség, sárgarépa, azért annyi megtermett nyáron, hogy a levesbe jó volt. Kiskertet napraforgó, vagy kukoricaszárral kerítettük be. Akármilyen sűrűen is fontuk a kerítést, azért a kis aprójóságok meg megtalálták a rést, be-bebujtak, míg kicsinyek voltak a baromfiak, összeszedték a bogarakat, de amikor már felnőttek, több kárt okoztak, mint hasznot. Kifötörték a terményt. A közeli akácfacon és bodza-bokrokon volt egy-egy madárfészek, nem bántottuk, szerettük, akiknek egy a fészük, és a párjuk.



Minden évben nagyon vártuk a kikeletet, hogy legyen már jó napsütés. Mondtuk is ha fal mellé álltunk; "süss ki nap, szentgyörgy nap, mert a kertek alatt a kisbárány majd megfagy." Ezt igen-csak sokszor elmondtuk. Akkor már közelgett az igazi tavasz, amikor röpködtek a cserebogarak. Az uradalmi szérüskertben futkároztunk, mint a választás előtt álló kiscsikó, és szedtük mi gyerekek a cserebogarakat. Emlékszem, hogy gyufásskatulyába, vagy éppen bokxos skatulyába tettük a bogarakat. Olyan jó volt hallgatni, mikor közvetlen a fülünkhöz tartottuk, mert ha csak egy-kettő is volt a skatulyában, úgy lehetett hallani, mintha több száz bogár mászott volna a "fogházba".

Többször hallottam, hogy ha sok volt a cserebogár, azt mondták, a felnőttek, de különösen az idősebbek, hogy jó lesz a kukoricatermés. Ha aratáskor sok sáska volt, akkor meg azt mondták a régi öregek, hogy az őszt hosszú lesz. Azt is megcsináltuk, hogy a sáskákat kiheréltük, egy-egy csápját levettük.

2.

Vacsora utáni beszélgetés

- Na gyerek nemsokára itt lesz az aratás - mondta nagyapám.
- Kérdeztem nagyapámtól, hogy miért?
- Azért, mert már az árpa kezdi hányni a fejét - mondta szintén nagyapám.
- Papa, nekünk miért nincsen gabonaföldünk?



- Azért, mert mi cselédek vagyunk!

- Miért vagyunk cselédek?

- Ilyeneket kérdezel. A nagyapám is cseléd volt. Tolnában, Somogyban cselédeskedtek az uraknál, egyik pusztáról mentek a másikra.

- Papa, én nem szeretem, hogy maguk cselédek! Jó volna, ha polgárok lennének. Lenne akkor házuk, istállónk, földünk, lovunk, tehenünk, disznónk, talán még birkánk is, és annak születne kisfia, vagy kislánya. Olyan aranyosak a kisgidák, hogy még egy ágyban is meglehetne velük aludni. Ugye papa?

- Hát te gyerek, milyeneket tudsz kérdezni, és mondani!

- Ugye papa nem haragszol, hogy ilyeneket kérdezek, de azt sem értem, hogy miért van, hogy mi Tánzos Lajossal gyalog megyünk minden nap iskolába, Göllébe, 10 kilométerre, és a Horváth Józsi bácsinak a lányait meg kocsival viszik. Pedig a Józsi bácsi is itt lakik a pusztán.

- Miért van ez?

- Az igaz kisfiam, de ő a pusztának a csősze, hátárkerülő, de még vadőr is. Közben nagyapám a micisapkámnak a sültjét a szememre huzta, és azon jót neveltünk. Szerettem a sapkát, még a lakásban sem vetettem le, alváskor is a fejemen volt, azt mondták a nagyszüleim, hogy zsidó vagyok. Mosolyogtam raja.

- Papa!

- Tessék kisfiam!

- Mért nem lehet a tinóistállóba bemenni?

- Azért zárták be, mert a napokban kimeszelik, és ott lesznek



elszállásolva a kepésaratók.

- Pedig jó volt, hogy nyitva volt, mert ott jó izüen lehetett játszani. Ha kiabáltunk, csak úgy visszhangzott. Meg ha becsuktuk az ablakokat, a verebek nem tudtak kirepülni. Volt amikor 10-15 verebet megfogtam.

- És hova titted őket? - kérdezte nagyapám.

- Az egyik nyulketrecbe. Mikor már kipihenték magukat, kiengettem őket. Ugy repültek kifelé, mint amikor a vonalzóval suhogtatunk, ha spárgát körbe forgattuk.

- De a macskának nem adtál?

- Nem kell annak adni, úgy is megfogja őket. Azért mérges a mama, ha a szobába behozza a verebeket, és az ágy alatt tollaz.

- Honnan jönnek a kepésaratók? - kérdeztem nagyapámtól.

- Ugy tudom, hogy Döbröközről.

- Hát az meg hol van?

- Én sem jártam még ott, csak úgy tudom, hogy még Dombóváron jóval tul van.

- Mikor jönnek a kepésaratók?

- Péter-Pál után.

- Miért akkor?

- Azért, mert Péter és Pál nap után a gabonának a gyökerei megszakadnak, és akkor már gyorsan kezd érni. Olyan hamar érik, mint a tikasztó melegben az eső.

- Azok is olyan cselédek, mint mi, akik aratni jönnek? - kérdeztem nagyapámtól.



- Azok nem. Faluban laknak, házuk, egy-két hold földjük, jószáguk is van. De rá vannak utalva, hogy az uradalomban arassanak.

Kell télire a kenyér, mert őnekik nem terem meg.

- Papa!

- Tessék kisfiam!

- A kepésaratók az istállóban alusznak?

- Hát hol aludnának, persze, hogy ott. Az istálló elé szalma azért is lett odahányva, hogy azon alusznak.

- Papa, ugye én is megnézhetem a kepésaratókat, az istállóban?

- Majd együtt bemegyünk hozzájuk - mondta nagyapám.

- Na jól van, most már kisfiam! Sokat kérdeztél, meg aztán mindjárt reggel lesz. Tegyük el magunkat holnapra, - mondta nagyapám.

- Fene egye meg az eszemet, megint elfelejtettem a tyukokat bezárni - mondta nagyanyám.

- Jól van, ugy is megyek ki, mert kell hugyozni, és egyuttal a tikokat is bezárom - mondta nagyapám.

- Nézze meg János, hogy a farakás alatt nincsenek-e az öreg tyukok közül - mondta nagyanyám nagyapámnak.

- Megnézem, csak ne parancsolgass annyit, ezt érted, csak mást tudnál így. Jobb lenne inkább a pénzt takaritanád meg, semmire nem megyünk! Már megöregedtünk és semmit nem szereztünk. Madarászék is vettek a tavasszal a proletár negyedben házhelyet, építkezni akarnak - mondta nagyapám.

- Ne dudogjon! - mondta nagyanyám nagyapámnak.

- Feküdjön már le, mert majd hajnalban megérem fölkelteni.

Olyan sokszor el kell mondanom, hogy már elverték az ekevasat, de csak dörmög, hogy mindjárt, csak még egy kicsit.

- De mikor az a legjobb, ha egy-két percet szunyálhatok -
mondta nagyapám.

Az volt nálunk a szokás, hogy a nagybátyáim vacsora után kimentek a lakásból, istállóban aludtak. Nagyanyám oltotta el a petróleumos lámpát. Azt is gyakran megcsinálta, hogy lejjebb srófolta a mécsbelet, hogy halványabban égjen. Olyankor nagyanyám még mindig valamit tettett a lakásban. Az edényeket elmosogatta, soha nem maradt szennyes edény éjszakára. Nem is igen volt sok edényünk; általában egy-két fazék, lábas, kettő tepsi, tál, kis és nagyszita, palansintasütő, mozsár, melyben a mákot, és a diót szoktuk törni. Tányér csak mély volt, abból ettük a levest és a többi ételt is. Mindenki saját maga meritett levest, és a más egyebet. Ha pogácsa volt, vagy kalács azt is a nagyanyám az asztalra tette, vagy éppen a lisztesládára és onnan vettünk amennyi csak kellett. Arra nagyanyám mindig nagy súlyt helyezett, hogy legyen mit enni, inkább jártunk foltos ruhában, de azt nem hagyta, hogy a családukban valaki is éhezett volna. Ő így mondta: - együnk, hogy legyen erőnk a munkához! Még azt is mondta, hogy azért is kell enni, hogy nehogy a betegség erőt fogjon rajtunk. Inkább legyünk szegények, de egészségünk az legyen jó. Hiába van valakinek sok pénze, vagyona, ha étvágya és egészsége meg nincs. A szegényembernek az a gazdagsága, ha van jó, elfogadható egészsége - mondta többször nagyanyám és nagyapám. Ha valamiben dönteni kellett, akkor a

nagyszüleim legtöbbször egy huron pendültek. A nagyszüleim igen csak jól megértették egymást, de azért a pénzt nagyanyám kezelte. Őneki kellett beosztani, hogy jusson is, meg hát maradjon is. Arra igen finnyás volt a nagyapám, hogy mástól ne kérjünk semmit! Ha nagyanyám kért valamit is, azt legtöbb esetben eltitkolta. Mindig olyankor ment át a szomszédba kérni kölcsön egyet, s mást, amikor nagyapám nem volt otthon.

Elérkezett az aratás ideje. Egyik nap délelőtt ugy 10 óra lehetett, ahogy mentem a sudárfáskuthoz vizért, akkor láttam azt, hogy lovas-kocsival hozták az aratókat. Volt mit bámulni, mert egész más volt a viseletük, mint nálunk. A nőkön több rakott félszoknya, rétlivel, kontyban hopták a hajukat és kendővel volt a fejük bekötve. Harisnya volt a lábukon. Hosszuszáru cipőt és tutyit viseltek. Minden nő hordott kötényt. A férfiak leginkább bársonyruhát viseltek télen, nyáron meg a szöttes anyagból készített nadrágban, és ingben jártak. Megszokott viselet volt a férfiaknál a kalap. Leginkább a sötétszinü kalapot szerették. Azt megfigyeltem, hogy a kalapjuknak a tetejét három ujjal benyomták, hogy az ugy meg is maradjon, a kalapot megvizezték. Mondták is a Gölle vidéki lakósok, hogy ugy néznek ki az atyafiak, mint a drótos tótók, vagy mint a pásztor emberek, mert azok is ilyen képpen viselték a kalapjukat. Virágot tűztek a kalapjukba, ha az nem volt, akkor meg bokrétát.



Az aratók saját magukat látták el élelemmel, Nem ugy mint például a summások, hogy az uradalomban kaptak reggelit, ebédet és vacsorát. Ellenben, a szállásuk épp ugy volt, mint a summásoké, hogy az istállóban,

ahol az állatok álltak, vagy éppen feküdtek, azon a helyen volt le-
hintve a szalma és azon feküdtek. Az aratók is a fekhelyüket egymás-
tól elkülönítették, mert általában családok voltak együtt; egy kaszás,
egy marokszedő, kőtőző, és még kötélteregető is volt.

3.

Élelmezés

Mivel önellátók voltak, zsákokban hozták magukkal az élelmet.
Fő eledelük volt a szalonna, sonka, kolbász, krumpli, és babot is hoz-
tak magukkal. Annyi élelmet hoztak, hogy egy hétig elég volt. Igen csak
gyümölcsöt szerető emberek voltak, mert mindenkinél volt gyümölcs, leg-
inkább meggy, alma, körte. Jó szívű emberek voltak, mert nekünk cselé-
deknek adtak gyümölcsöt. Ő velük is kettő-három hét alatt jó kapcsolat-
ba kerültünk, épp úgy mint a hat hónapos summásokkal. Ha kellett nekik
meleg viz, vagy vasaló, akkor csak jöttek hozzánk. Így mondták; ne tes-
sék ránk haragudni Végh néni, vagy Örzse néni, ugy meginnánk egy kis te-
jet! Kiszerezném mosni a ruhánkat, mert azért a hideg viz mégsem olyan
jó, mint a meleg. Meg aztán mégis csak jó, ha meleg vasat kap a ruha.

4.

Pusztaiak és aratók kapcsolata.

Jöjjenek csak! Nagyon szívesen segíték, ha tudok valamiben. Ma-
guknak mégis csak jobb, mert nem pusztán laknak, és nem kell egész évben



gürcölni, mint nekünk itt a pusztán! Ilyenkor megkeresik a télire valót. Nem kell télen kimenni a hidegbe, mint nekünk. Mi is szeretnénk egy kis szegényes házat venni, vagy építeni, de a jó Isten mindig megver bennünket, mert az állatok nem maradnak meg, mire arra kerülne a sor, hogy eladjuk őket, akkor jön a vész és elhullanak, mint a legyek. Semmi más hasznunk nincsen, mint szappant főzünk az elhullott állatoknak a husából - mondta nagyanyám panaszosan.

Nem lehet elfelejteni: reggel ahogy kivilágosodott, a pusztacsendjét a kaszakalapálók, kopácsolásai verték fel. De olyan igazi volt, hogy nem lehetett megharagudni érte, mert tudtuk azt, hogy a kaszával keresik a kenyerüket, és csak úgy lehet jól aratni, vágni a gabonát, ha éles a kasza. Az aratók a vizet lajtban kapták, általában kisbéresek két első ökörrel huzatták a vizeslajtot. A lajt fából készült, olyan hordószerű alakja volt. Csap is volt rajta. Jóízűen lehetett a lajtból inni. Legtöbbször csak így itták a vizet, ha kiérték a gabonátábla végére, hogy neki-hajoltak a csapnak és jókat kortyoltak, de igen csak sokan úgy is ittak, hogy a kezüket összetették és szürcsölték a friss vizet. Igen sokan a nagy meleg elviselése miatt az emberek a kezükön az ütőereket megvizezték, a nők meg a fejkenőjüket megvizesítették, hogy kicsit felfrissüljenek a tikkasztó hőségben. Aratás közben nem lehetett azt csak úgy elhalasztani, hogy kis vagy nagy dolgukat az emberek ne végezzék el. Ha nem volt közelben fa, vagy más egyéb növény, ahova eltudtak volna menni szükségletüket végezni, azt csinálták, hogy a gabonakévéit álitották fel, és az mögé kuporodtak, úgy végezték el a dolgukat. Annak ellenére, hogy

közös istállóban voltak elszállásolva, nem lehetett azt hallani, hogy erkölcsstelenek lettek volna. Az emberek egymás tiszta erkölcsére vigyáztak.

A munkafegyelemnek erős vastörvénye volt, mert aki mire vállalkozott, azt ha törött, ha szakadt, azt elvégezte. Pontosan meg volt írva, hogy kell végezni az aratást. Mig a reggeli harmat fel nem száradt, addig a férfiak a kaszákat kalapálták, de kettőt, vagy háromat is, hogy napközben ne kelljen kaszát kalapálni. Hogy a kaszának az éle el ne menjen, meg ne puhuljon, ruhába kötötték, sőt meg is vizezték. Hogy a lekaszált gabonát szépen marokra rakja le a kasza, azt csinálták, hogy a kaszára többágu takarót szereltek fel, úgy nézett ki, mint a gereblye. Ha az ember távolról látta, a kaszán a takarót, még szarvasagancsnak is lehetett vélni. Erre igen csak nagy szükség volt, és jó hozzáértőnek is kellett lenni, hogy pontosan olyat szereljen a kaszára, mely a levágott gabonát a marokszedőnek szépen odarakja.

5.

Aratásra szerződés

Minden évben, ugy január, vagy február hónapban aratógazda személyesen felkereste a pusztai uraságot, akkor foglalták írásba, hogy is végzik el az aratást. A szerződés ezt tartalmazta: minden tizedik kepe, de ugy is mondták, hogy kereszt a részes aratóké. A keresztet 19, vagy

21 kévével kellett összerakni. Azért volt páratlan, mert egy kéve felül került, azt neveztük papkévének, abból a kévéből több szál gabonát huztunk ki és azzal kötöttük le a keresztnek a kévéit. Szigorúan tartalmazta a szerződés, hogy a gabonát viaszérésben kell aratni. Az aratógazda is épp úgy dolgozott, mint a többi munkás. Sőt ő volt az elsőkaszás. Majd utána az is meg volt határozva, hogy ki a 2.3.4.5. és így tovább. Senki nem maradhatott ki a sorból. Az aratók között volt olyan család is, hogy a kaszálást egy-egy családban felváltva végezték. Olyan család is volt, ahol férfiakból állt ki a csoport. Olyan aratócsoportot nem is láttam, akik között nő lett volna a kaszás. Egy-egy nap az aratást úgy este 6-7 óráig végezték, és utána gyorsan mindenki az összerakáshoz ment. Nagyon ügyesen végezték, mert az aratóknak egyrésze a kévét rakta sorba, ha az ember távolról nézte, úgy lehetett látni, mint amikor a tenger vize nyugalmi helyzetben van. A gabona-kereszteket abba a sorba rakták, amelyben a kévék voltak. Általában egymás mellett több kereszt volt. Annyi helyet azért kihagytak, hogy kocsival, vagy szekérral köztük el lehetett közlekedni. De szép is volt olyankor a határ, mondtuk is, hogy ilyenkor leggazdagabb a természet, és jó is, mert a föld egy kis ideig pihenhet. Azt is mondták az emberek, hogy augusztus hónap a pihenő hónap, már mint a természetnél. De már szeptember, október, a következő évi gabonának a talajelőkészítésére kerülő időszaka.

Az aratás sem ment mindig úgy, mint ahogy azt az ember szerette

volna, mert az időjárás is közbeszólt. Előfordult, hogy két-három napon át is esett az eső. Sőt tudok olyan aratásról is, hogy egész héten csapadékos időjárás volt. Kezdődött a baj, mert a sok eső miatt a gabonaszemek kezdtek kicsirázni, szárítani kellett. Ez aztán sujtotta a gazdaságot, de még jobban a részesaratókat. Mikor többnapon keresztül esett az eső, olyankor kényszerpihenőre kerültek az aratók. Többen haza is mentek. Akik nem mentek haza, azok meg a pusztán pihentek. Ilyenkor védettebb helyeken raktak tüzet és főztek bab, vagy krumplilevest.

Szép volt, amikor az aratók első nap kimentek a határba, és mindegyik kaszás vágott egypárat a gabonába, és a szebb szál gabonából csokrokat kötöttek. De koszorut is fonytak, amelyet buzavirággal, többszínű pipaccsal diszitettek, sőt nemzetiszínű szalaggal a koszorut átkötötték. Első nap az aratógazda és egy másik kaszás és egy nő, a készített koszorúval az urasághoz mentek. A koszorut a kastély épületének a falára helyezték. A koszorú addig ott volt, míg a gabona aratása be nem fejeződött.

Az aratók minden tizedik keresztet kapták meg. De azért örültek, mert az ő kenyérükről is szó volt. Olyan nap nem mult el, hogy a pusztai vezetők, az uraság, tisztartó, kasznár, segédtsízt, vagy a pusztagazda ne nézte volna meg az aratókat. A döbröközi szegényparasztok, zselérek igen szép munkát végeztek, ezért is minden évben kaptak aratást. Volt is harc a közeli falusi szegényparasztok között, pontosan a Tolna megyei

Nak, Lábafő-i zsellérek is szerződtek aratásra. Őnekik annyiból jobb volt, mert minden este haza tudtak menni, habár igen csak fárasztó volt, mert az egész napos aratás után még 10-15 km-t gyalogolni kellett s ez rettentő, fárasztó volt.

Azt is megpróbálták az emberek, hogy nem mentek haza, kint maradtak a határban, de azt is csak egy-két esetben tudták megcsinálni. Nem volt jó, mert másnap fáradtak voltak. Emlékszem, hogy olyan eset is megtörtént, hogy az aratókat reggel lovaskocsival hozták, és este pedig vitték haza. Ezt az uraság inkább a saját érdeke miatt csinálta, hogy kevesebb szemvesztés legyen. Folyamatos legyen az aratás. Először az árpát, utána a rozsot, búzát, majd egy-két hét múlva a zabot aratták. Mivel a zab később érett, így azt a közeli falusiak aratták le, mint már írtam a Nak, és a Lábafői lakósu aratók.

A közel lakó aratóknak az asszonyok minden nap délben ebédet vittek. Az ebédet kosárba tették és fejen vitték. Szinte egy-egy faluból többen is mentek, libasorban. Volt amikor baj volt, mert véletlen valamelyik ebédhordó megbotlott és kiöntötte az ételt. Persze, hogy az ilyen eset olyan helyen fordult elő, ahol rossz volt az út, és ha fásoron mentek, ki-kiállt egy-egy jól megtermett akácfa gyökér. Ilyenkor szokás mondani, ott van elásva az öregapád pénze.

Bármilyen kiadós ebéd is volt, azért csak délután 5 és 6 óra felé már éhesek voltak az aratók, akkor meg félóra uzsonna-időt tartottak.

6.

Aratói ebéd

Arra már jól előre a háziasszony felkészült, hogy mire eljön az aratás, legyen kirántani való baromfi. Általában minden alkalommal huslevest, kirántott vagy sült baromfihus volt, krumplival, nokedlivel, úgy is mondták, hogy kalángombóccal. Az ételekhez káposzta, vagy uborkából készített savanyut is ettek. Így igaz, hogy nagyon elvétve került az ebédhez bor, a részaratóknak. Az aratók uzsonnáztak is, meg reggeliztek, de az általában hideg étel volt. Azt többször is hallottam, hogy lehetőleg ne igyanak sok vizet az emberek, mert az nem tesz jót. Különösen a döbröközi, naki, lábafői zsellérek, mint részaratók vigyáztak arra, hogy csak annyi folyadékot fogyasztottak, amely leginkább szükséges volt a szervezetnek.

Tekintettel arra, hogy aratásról írok: nem lehet csak kizárólag a részaratókról írni, hanem meg kell említeni, hogy a pusztán voltak hat hónapos summások is, azok is arattak, de csak abban az esetben, ha az aratók azt megengedték, például, ha nem bírták a sok munkát. Summások azok az emberek voltak, a pusztán, akik ugyyszólván mindennemű munkát végeztek. Nem is volt az szerződésbe foglalva, hogy csak egy-vagy kettő féle munkát végezhetnek, ami előfordult a gazdaságban, azt kellett hogy végezzék.

Nagyobb uradalmakban a cselédek nem arattak. Mert olyankor volt a szénahordás, sőt a lucerna, zabosbükköny, lóhere begyűjtés. Alig hogy

18.
BIBLIÓRÓMAI MŰZEUM
KAPDEVÁR
63-83

megtörtént az aratás, máris hordták a gabonát a kocsisok, béresek.

Igencsak nagy szükség volt minden éppkézláb emberre, hogy zökkenőmentesen menjen a munka. Arra emlékszem, hogy egy-két alkalommal az uraság adott egy cselédnek félliter bort, egy napra, de azt is csak egy héten egyszer adták ki. Nagy volt az öröm, hogy kaptak bort. Dolgoztak is hajnaltól késő napestig.

Ide kívánczok, hogy az összes arató-csoportok közül a döbrököziek voltak a legmostohább körülmények között, mert egész aratás ideje alatt legtöbb esetben csak száraz élelmen voltak. Említésre érdemes, hogy igen szívósak, kitartóak voltak. Ha szegények is voltak az emberek, azért a legtöbb férfi dohányzott. De csak igen kevés cigarettát szivtak. Olyan aratót nem is láttam, hogy munka közben rágyujtott volna. Ilyen tekintetben igen csak nagy fegyelem uralkodott köztük.

A döbröközi aratókat nem csak a ruházkozásukról lehetett megkülönböztetni, hanem a viselkedésüktől is. Ők is igen rendszeretők voltak. Mikor nem tudtak az időjárás miatt dolgozni, a szálláshelyükön a barakban kártyáztak, de csak szórakozásból szerettek játszani a magyar kártyával. Zsirozást, durakozást, az ultizást, alsózást, volt köztük olyan kártyajátékos, aki el-elrejtett egy-egy kártyát, úgy mondták, hogy szemfényvesztő.

Véget ért az aratás. Az aratók haza mentek. Jó két-három hét múlva került sor arra, hogy a puszta csósz, az aratógazdával együtt járták le a gabonatóblákat, és kijelölték minden lo. keresztet, olyképpen,

hogy a gabonakévébe szurtak egy gallyat, amikor a gabona-hordás volt, az maradt meg, az volt az aratóknak a része. Mikor már az összes gabonát a táblákról lehordták, akkor az aratóknak a részét is egy kazalba, vagy ahogy akkor mondták asztagba rakták. Majd később került sor a részgabonáknak a cséplésére. A szerződésben volt az is, hogy az uradalomnak kellett a gabonát elszállítani. A szalma, polyva, törek a pusztán maradt, mely a döbröközieké volt. De viszont a közeli falubelieké nem maradt a pusztán, hanem azok elszállították, volt olyan arató, aki a másikat átadta a részét. Itt szokás volt, úgy Göllében, mint Inámban, Nosztánban, hogy amikor befejeződött az aratás, akkor aratóbált rendeztek. Az aratóbálok mindig jól sikerültek, mert ott igazi öröm volt, hogy a nagy munkán tül-
estek az emberek. Az aratóbál alkalmával amennyiben az uraságok megvoltak elégedve a munkával, egy-egy hordó bort csapoltak meg és azt kimérték az emberek között. Az is megtörtént, hogy a bál idejére egy pár öreg birkát is levágtak, főztek izletes birkagulyást. Volt is utána futás a bokorba, mert több embernek hasmenést okozott. Legtöbb helyen az aratóbálokat augusztus 20-án tartották meg, Szent István napján.

A döbröközi lakós aratókat utána csak a következő évben láttuk. Én utána is jártam többször Döbrököz községben, láttam azt, hogy igencsak szegényes sorsban éltek itt az emberek. A fő utca hosszú, széles volt. Több kis szűk zsellér-negyed volt. Ősszel, télen tengelyig süllyedő sár, nyáron pedig bokáig érő por volt a községben.

Az 1940-es években ismét jártam a községben, mert Somogy megye

Kisgátpusztáról oda jártunk a lovakkal párosításra. Megtudtam, hogy a községnek a létszáma annak idején olyan 3000 fő körül mozgott. Volt iskolája, amelyben 1-6. osztályig tanítottak. Még négy kis szatócsboltja is volt a községnek. Kocsmája is volt kettő. A szegényebb sor-suak eljártak a közeli pusztákra aratni, kaszálni, kapálni, sőt ha télen is adódott napszámos, gyalog-munkát is végeztek az emberek. Már akkor is igen elterjedt a községben, hogy a fiatalok elmentek a vasut-ra dolgozni. De már több ember Dombóvárra is bejárt az üzemekbe, gyárak-ba dolgozni. Volt az embereknek egy része, akik szerettek járni vásárookra, és adták-vették a csikókat, lóvakat, és a szarvasmarhákat. Legtöbb ilyen vásárló csak rövid ideig tartotta az állatot. Némi többlettel eladták a jószágokat. Kupeckodtak, jogtalan haszonhoz jutottak.

Ahogy a döbröközi községbe beérkeztünk, a község elején több utcából álló cigánysor volt. Annak idején igen csak nagy hire volt a döbröközi cigányoknak. Ők nem dolgoztak a földeken, hanem állatokkal kupeckodtak, kereskedtek, mert adták-vették őket és kis idő után haszonnal továbbadták. A döbröközi cigányok ismertek voltak Somogy, Baranya, de különösen Tolna megyében. A hatóságoknak is adtak több alkalommal munkát, mert szinte karavánokban vonultak, amerre elmentek csak bajt okoztak. Követtek el lopásokat, sőt több volt köztük a zsebmetező is. Ugy a fiatal, mint az idősebb cigánynők házról-házra jártak és jósoltak, és azért pénzt, vagy egyéb ellenszolgáltatást kértek. Döbröközi cigányok között az 1940-es években igen sok gazdag volt, lókereskedőknek tartották magukat. Volt köztük zenészcigány is. Legtöbb jómódu cigány írni és olvasni

is megtanult. Annak ellenére, hogy a cigány-lakosság beilleszkedése igen meggyorsult, azért még a lét után nem következik a tudati tényező. "Lét határozza meg a tudatot". Marxi tétel. Ezt pedig a cigánylakosságnál is kell, hogy érvényesüljön.

Pécs, 1983. június 30.

Jeli József
Jeli József
önkéntes néprajz-
gyűjtő

Pécs.
Magyarürögi u.118.sz.
7635.

